

Poetske i društveno-historijske osobnosti pjesme pohvalnice poslaniku Muhammedu, a. s., u arapskoj književnosti¹

(od Hassana ibn Sabita do Muhammeda al-Busirija)

Berin Bajrić

Orijentalni institut u Sarajevu

Rezime

U ovom radu pokušat ćemo s poetičkog i društveno-historijskog aspekta predstaviti poeziju pisanu u pohvalu poslanika Muhammeda, a. s., u arapskoj književnosti, od njenih početaka i najboljih pjesnika koji su se pojavili u osvit islama, kakvi su bili Hassan ibn Sabit i Ka'b ibn Zuhayr iz VII st., pa do velikana ovog žanra, kakav je Muhammed al-Busiri iz XII i XIII st. Pri tome ćemo nastojati ukazati na najvažnije karakteristike ove poezije te njen položaj u tadašnjem društvu.

---

¹ Ovaj rad predstavlja dio širih istraživanja rađenih u sklopu redovnog projekta na Orijentalnom institutu u Sarajevu, te dio magistarskog rada koji nosi naslov *Tahmis Abdulaha Salahudina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu Qasida Burda*, odbranjenog na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 17. 10. 2011. godine.

1. Od antičkog arabljanskog pjesnika-heroja do muslimanskog pjesnika-borca

Nakon pohoda *Kur'ana* u arabljansku tradiciju nastupa svojevrsan šok i iznenađenje kod starih Arabljana. Nastupa vrijeme konflikta između mekanskih velikana i čovjeka koji donosi Riječ, kojom želi mijenjati društvo i njegove paganske navike. Na sve ovo ponosni i tvrdoglavi Arapi nisu mogli lahko pristati, pa se svim silama nastoje suprotstaviti novoj vjeri i njenu prenositelju. Moć poezije dolazi do izražaja. Arapi su, osim materijalnih sredstava, protiv Muhammeda, a. s., i nove vjere, angažirali, pored mača, i oružje kojim su također znali najbolje rukovati. Angažirali su poeziju. Tačnije, angažirali su se mnogi pjesnici politeisti da izruguju Muhammeda, a. s., i islam. U srazu s onim što je ostalo od stare arabljanske poezije, sada iskazane u vidu rugalica i pokudnica Poslaniku, a. s., i islamu, rađa se i razvija pjesma pohvalnica poslaniku Muhammedu, a. s., i prva pjesma koja brani i afirmira islam.²

S pojavom islama i pohodom *Kur'ana* u arabljansku tradiciju, kao što smo već i napomenuli, Arabljeni doživljavaju određeni šok, a njihova, dotada raspjevana i razdragana poezija, gubi primat i povlači se pred *Kur'anom*. *Kur'an* svojom snagom postepeno mijenja arapskog čovjeka, naročito onoga koji prihvata islam, i navodi ga da drugačije nego dotada razmišlja o ovom, ali i o drugom svijetu. Upravo je to jedan od razloga zašto neke pristalice islama, koji su nekada bili pjesnici, prestaju pisati poeziju. Njihove preokupacije sada su potpuno drugačije. Međutim, izgleda da je poezija usud arapskog čovjeka, pa nije mogla zaobići ni onoga koji se nalazio u ovakvom kontemplativnom stanju. Historija bilježi popriličan broj pjesnika koji su pjevali pjesme rugalice i satirične pjesme Poslaniku, a. s., od kojih su najvažniji Abu Sufjan (Abū Sufyān ibn al-Ḥārīt), Poslanikov amidžić, Abdullah al-Za'bari ('Abd 'Allāh ibn al-Za'barī), Dirar al-Fahri (Ḍirār ibn al-Ḥaṭṭāb al-Fahrī), Amr ibn al-'As ('Amr ibn al-'Ās) te Ka'b ibn Zuhayr.³ Ova izrugivanja teško su padala Poslaniku, a. s., pa je on, da bi odbranio islam i sebe, angažirao muslimanske pjesnike da odgovore pjesnicima politeistima. Ibn Rašīq bilježi da je Poslanik, a. s., za najpoznatije muslimanske pjesnike, poput Hassana ibn Sabita (Ḥassān ibn Tābit), koji je slavu stekao još

² Maḥmūd 'Ālī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Luṅṅmān, Al-Qāhira, 1999, str. 7.

³ *Ibid.*, str. 11.

u predislamskom periodu, Abdullaha ibn Rawahu ('Abd 'Allāh ibn Rawāḥa) i Ka'b ibn Malika (Ka'b ibn Mālik) rekao: "Uistinu, ova grupa nanosi više štete stanovnicima Mekke nego tuce strijela." U literaturi je ostala zapažena Poslanikova dova koju je uputio za Hassana, u kojoj moli Allaha, dž. š., da ga potpomogne Džibrilom. Iako je i prije Hassana bilo pjesnika koji su pjevali u slavu Poslanika, a. s., ipak se Hassan ibn Sabit smatra prvim Poslanikovim, a. s., pjesnikom.⁴

Ova poezija još u vremenu poslanstva doživjela je pravu malu evoluciju. Pojedini autori navode da je poezija ovog – možemo reći formativnog perioda – prošla kroz tri glavne faze razvoja: faza prije Hidžre (mekanski period), faza nakon Hidžre i faza zrelosti, koja odgovara periodu nakon osvojenja Mekke.⁵

Historija bilježi dvojicu pjesnika koji su u vrijeme dok je Poslanik, a. s., bio u Mekki odgovali na uvrede politeista, nanesene Poslaniku, a. s. To su njegov amidža Abu Talib (Abū Ṭālib) i Aša Qajs ('Ašā Qays). Ni jedan ni drugi nisu bili muslimani. Smatra se da je Abu Talib spjevao nekoliko kasida u pohvalu i odbranu svoga amidžića. Jedna od poznatijih jeste njegova kasida *Lāmiyya*, za koju mnogi tvrde da bi zaista mogla pripadati Abu Talibu. Također se spominje kasida u kojoj je Abu Talib opjevao susret svećenika Behire i Muhammeda, a. s.⁶ Međutim, mnogi sumnjaju u vjerodostojnost poezije koja se pripisuje Abu Talibu, smatrajući da je kasnije sastavljena i pripisana njemu.⁷ S druge strane, 'Aša Qajs spjevao je jednu kasidu u pohvalu Poslanika, a. s. Naime, ovaj pjesnik, poznat još u predislamsko doba, nije nikada vidio Poslanika. Jednom prilikom krenuo je ka Poslaniku da mu izrecitira svoju pjesmu i primi islam, ali su ga na tom putu politeisti Mekke zaustavili i odvratili od primanja islama.⁸

Pravi poetski sraz desio se tek u sljedećoj fazi razvoja ove poezije – u periodu nakon Hidžre. Jedna od osnovnih karakteristika ove poezije jeste da se ona, iako više nije bila "opće stanje duha", razvijala uporedo s novom muslimanskom zajednicom i pratila i praktično bilježila najvažnije događaje te zajednice, te naposljetku postala i važan historijski

⁴ Ibid., str. 11–26.

⁵ Šalāḥ 'Id: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Maktaba al-'Ādāb, Al-Qāhira, 2008, str. 41–56.

⁶ Ibid., str. 42.

⁷ Maḥmūd 'Āli Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 8–9.

⁸ Šalāḥ 'Id: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 46–49.

izvor. Pjesme ovih pjesnika, naročito Hassana ibn Sabita, predstavljaju jedan od glavnih izvora *sire* – životopisa Poslanika, a. s.

Muslimanski pjesnici koristili su se istim oružjem da odgovore mekanskim pjesnicima – arabljansku kasidu – ne odstupajući od njenih formalnih karakteristika, metra i monorime. Na strukturalnom planu, mogli bismo reći da muslimanski pjesnici nisu mogli uvijek odgovoriti na standardni tripartitni model kaside, jer nisu imali vremena za to. Ove pjesme često su nastajale na “licu mjesta”, u trenutku, kao odgovor nekom pjesniku ili čak delegaciji nekog plemena koja je došla s namjerom da se izruguje Poslaniku, a. s. Neki muslimanski pjesnici na svoju staru pjesmu, spjevanu u predislamskom periodu, dodavali su nove stihove. Makkī navodi da u ovoj poeziji, naročito u odgovorima mekanskim pjesnicima, nije došlo do odbacivanja starih arabljanskih motiva poput samohvale, čojstva, uzdizanja plemena, ukazivanja časti gostima itd. Ovi motivi sada bivaju zaodjenuti u islamsko ruho.⁹ Tako, možemo govoriti o svojevrsnoj transformaciji starih arabljanskih motiva u novoj poeziji. Da budemo precizniji, radi se o onome što Esad Duraković naziva amplifikacijom – grananjem i širenjem osnovnog motiva ustanovljenog u poetskoj baštini.¹⁰

Pjesnici se sada hvale i ponose svojom pripadnošću novoj vjeri, Božijom knjigom, Poslanikom, koji je poslan upravo njima, hrabrošću u borbi za islam, ali i stalnim nastojanjem da se postigne mir, milošću Božijom, lijepim ponašanjem i saosjećanjem prema slabima, pravdomošću, pomaganjem siromaha itd.¹¹ Motiv ljubavi koji je bio obavezan u predislamskoj kasidi, a nalazio se na poziciji prologa, također se u ovoj poeziji transformira. Ljubav se sada iskazuje prema Poslaniku, a. s. Središnji dio predislamske kaside – *rahīl* – u kojem pjesnik opisuje svoje putvanje, lov, devu itd., uspješno zamjenjuju opisi borbi muslimanskih boraca i njihove hrabrosti. Naime, Hassan ibn Sabit opisivao je događaje koji su se zbili u bitkama na Bedru, Uhudu, Hendeku i prilikom osvajanja Mekke.¹²

⁹ Maḥmūd ʿĀlī Makkī: *Al-Madāʾih al-nabawiyya...*, str. 14.

¹⁰ O transformaciji poetskih motiva u arapskoj književnosti vidjeti: Esad Duraković: *Orijentologija. Univerzum sakralnoga teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007, str. 270–282.

¹¹ Maḥmūd ʿĀlī Makkī: *Al-Madāʾih al-nabawiyya...*, str. 20.

¹² Vidi: Annemerie Schimmel: *As Through a Veil. Mystical Poetry of Islam*, Columbia University Press, New York, 1982, str. 173.

Komparacijom starih tradicionalnih motiva i novih “islamskih”, mogu se jasno uočiti osobenosti nove islamske poezije. Transformacija motiva i poetskih postulata u ovoj poeziji neminovno se dešava usljed snažnog utjecaja *Kur'ana*. U podtekst ove poezije utkan je *Kur'an*, bilo da se radi o direktnoj citatnoj vezanosti pjesama za *Kur'an*, gdje pjesnici prenose dijelove ajeta u pjesmu, bilo o aluziji na kur'anske misli. Hassan ibn Sabit imao je običaj, kada bi govorio o plemenitim osobinama Poslanika, a. s., u svojim pjesmama, ustvari prepričavati i prepjevavati ajete koji govore o Poslaniku, a. s. Sve navedeno važi i za Poslanikove, a. s., izreke.

Vjerovatno najočiti obrat u ovoj poeziji doživljava upravo koncept hvaljene osobe, inače jednog od dominantnih koncepata stare arablanske kaside. U pohvalnici Poslaniku, a. s., zajednička tema svim pjesnicima i zajednički hvaljeni jeste poslanik Muhammed, a. s., ali već na ovom planu uočavamo velike razlike. Naime, Muhammed, a. s., nije angažirao pjesnike da njemu pjevaju panegirike, niti je za to bilo koga materijalno nagrađivao. Ova poezija, uglavnom, bila je angažirana da odbrani islam i ukaže na njegovu vrijednost, a neizostavan dio nje morao je biti i Poslanik, a. s.¹³ Većina ove poezije nije bila uvijek direktno posvećena hvaljenju Poslanika, a. s. Naprotiv, veći broj stihova Hassana ibn Sabita pa i Ka'b ibn Malika, npr., predstavljaju odgovor na uvrede upućene Poslaniku, a. s., odbranu islama i njegovih vrijednosti, te žal za muslimanskim borcima poginulim u bitkama. Budući da je Muhammed, a. s., bio centralna figura ove poezije, kritičari svu poeziju spjevanu u periodu poslanstva koja brani islam i Poslanika, a. s., svrstavaju u pohvalnicu Poslaniku, a. s.¹⁴ U suštini, glavna intencija muslimanskog pjesnika, naročito u ranom periodu ove poezije, bila je da svojom pjesmom odbrani islam i Poslanika, a. s. Uočljiva osobenost ove poezije, stoga, jeste iskrenost koja se očitovala u odnosu prema hvaljenoj osobi, ali i ideji koju pjesma promiče. Naime, pjesnici koji su svojim pjesmama stali na branik islama i Poslanika, a. s., bili su ubijedeni sljedbenici islama i strastveni podržavatelji Poslanika. Iskrenost u ovoj poeziji produkt je *Ideje* koju islam donosi, vjere u jednog Boga koji prati ljudska djela za koja će ih pozvati na odgovornost, ali i Poslanikovih izreka u kojima on snažno afirmira istinit govor. Muslimanskom pjesniku bilo je veoma važno da njegova pjesma bude

¹³ Maḥmūd 'Ālī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 27.

¹⁴ *Ibid.*, str. 13.

iskrena. Možemo reći da se koncept *mamdūḥa* u ovoj poeziji postepeno pomjera i prevazilazi stari arabljanski koncept. Hvaljeni sada postaje iskreno pohvaljeni, da bi se potom ta iskrenost postepeno transformirala u ljubav, a hvaljeni postao voljeni. Na ovo je snažno utjecao i *Kur'an* sa svojom slikom Poslanika, a. s., kao Allahova voljenoga koji je poslan kao Milost svim svjetovima. Dakle, možemo reći da se staroarabljanski koncept *mamdūḥa* u ovoj poeziji postepeno transformirao u koncept *maḥbūba* – voljenog, a to je Poslanik, a. s.

U opisima Božijeg poslanika, a. s., u ovom periodu nema pretjerivanja i pripisivanja njemu nadnaravnih osobina, tako da se za ovu poeziju može reći da je izrazito realistična.¹⁵ U ovoj poeziji nema primjesa nikakve filozofije. Muhammed, a. s., poima se kao čovjek, poslan od Allaha da ljudima dostavi Objavu.¹⁶ Naposljetku, to i *Kur'an* na više mjesta snažno naglašava: “Reci: ‘Ja sam samo čovjek kao i vi; meni se objavljuje da je vaš Bog jedini, uistinu – zato se pred Njim uspravite i od Njega oprost tražite, jer teško onima koji Mu druga pripisuju’.”¹⁷ Ovi pjesnici nisu ni imali vremena da dublje promišljaju o Muhammedu, a. s., i njegovu fenomenu. Oni su bili usredotočeni na situaciju i probleme na koje je nailazila mlada muslimanska zajednica. U ovoj poeziji Poslanik, a. s., opisan je najčešće kao Božiji rob, iskreni, povjerljivi, mudri vojskovođa, pravedni vladar itd. Također, pjesnici su često ukazivali na njegov visok stepen koji uživa kod Allaha, dž. š., odnosno na njegove duhovne i moralne osobine. Hassan ibn Sabit kazuje sljedeće stihove:

*Zaista je Poslanik svjetlost kojom svi bivaju prosvijetljeni,
I britka sablja među Božijim sabljama neisukanim.*¹⁸ *

Pjesnici ovog perioda nastojali su u svojim opisima Poslanika, a. s., postignuti harmoniju između njegove fizičke pojave i duhovne ličnosti. Glavne intencije pjesnika bile su da zasluži Božiju nagradu. Nijedan od ovih pjesnika nije bio samo angažiran da svojim britkim jezikom

¹⁵ Ibid., str. 26.

¹⁶ Ibid., str. 23.

¹⁷ *Kur'an*, 41: 6. Prijevodi ajeta preuzeti su od prof. dr. Esada Durakovića: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004.

¹⁸ Izvornik stihova u: Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 173.

* Svi navedeni stihovi u tekstu dati su u prijevodu autora.

brani islam, već i svojim životom i imetkom. Tako je, mogli bismo reći, arabljanski pjesnik-heroj pun samohvale izrastao u muslimanskog pjesnika-borca za islam.

Važan faktor za daljni razvitak ove poezije, koji potvrđuje da se ona razvijala uporedo s događajima koji su pratili muslimansku zajednicu, jeste trijumf islama, upotpunjen osvajanjem Mekke, te povratkom Poslanika, a. s., i njegovih drugova u rodni grad. Predaja Mekke značila je i književnu i poetsku predaju. S osvojenjem Mekke prestaje i odbrana Poslanika, a. s., u pjesmama i odgovori mekanskim pjesnicima politeistima. Povratak Poslanika u Mekku i utemeljenje islamske vlasti u njoj izaziva strah njezinih stanovnika, naročito onih koji su uznemiravali Poslanika, a. s., i njegove drugove. Među prestrašenim, naravno, našli su se i pjesnici politeisti, koji su se rugali Poslaniku, a. s. Ova situacija natjerala je pjesnike politeiste ili da bježe kud ih noge nose ili da mu se izvinu. Pohvalnica Poslaniku, a. s., tako doživljava sljedeći važan stepen u svom razvoju. Tada nastaju pjesme “pokajnice” ili pjesme izvinjenja Poslaniku, a. s. (*’itidāriyyāt*). Najvažniji pjesnici koji su smogli snage da se izvinu Poslaniku, a. s., bili su Abu Sufjan, ’Anas ibn al-Salīm, Ibn al-Za’barī i svakako Ka’b ibn Zuhayr. Pohvalnica Poslaniku, a. s., u ovom, trećem stadiju razvoja, ali i općenito za vrijeme života Poslanika, a. s., svoju kulminaciju doživljava s kasidom Ka’ba ibn Zuhayra *Lāmiyom*, poznatom kao *Bānat Su’ād*. Ovaj pjesnik mnogo je vrijeđao Poslanika, a. s., te se na nagovor svoga brata Budžejra (Buğayr ibn Zuhayr), pokajao i pred Poslanikom izrecitirao svoju poemu. Poslanik, a. s., bio je prilično dirnut ovom pjesmom, pa je za nagradu ogrnuo Ka’ba svojim plaštom (*burda*) po kojem je ova poema kasnije postala poznata kao *Qaṣīda al-Burda* (*Pjesma Plašta*). Ova poema predstavlja najpoznatiju pjesmu pohvalnicu upućenu Poslaniku, a. s., koja datira iz perioda poslanstva.¹⁹ Čini se da je upravo ovaj čin Poslanikova odobravanja i opraštanja Ka’bu izazvao više pažnje nego sva poezija dotada spjevana u pohvalu Poslanika, a. s. Ovaj čin kasnije će se tumačiti i kao Poslanikovo, a. s., općenito pozitivno gledanje na poeziju i umjetnost, a Ka’bova poema ostavit će neizbrisiv trag u cjelokupnoj književnoj orijentalnoislamskoj tradiciji.

Qaṣīda al-Burda ima pedeset i sedam bejtova i počinje, poput starih arabljanskih kasida, lirskim prologom u kojem pjesnik žali za svojom dragom Suad, koja je napustila svoje stanište i otišla u pustinjski ne-

¹⁹ Ibid., str. 172.

pregled. Zanimljivo je da Poslanik, a. s., nije uopće negativno reagirao na istančane opise dragane koje je Ka'b recitirao pred njim. Književni kritičari u ovome će prepoznati Poslanikovu, a. s., općenitu sklonost ka lijepom, pa tako i prema poeziji i umjetnosti, te njegovo iznimno poštivanje tradicije.²⁰ Ka'b u svojoj poemi također opisuje svoju devu i putovanje pustinjom po nesnosnim vrelinama, čime želi ukazati na svoje patnje koje je proživljavao tokom putovanja, ali i svoj trud da konačno dođe do Poslanika, a. s., i izvine mu se. Na tom putovanju pjesnik je okružen drugovima koji ga nagovaraju na zlo i bježe od njega, nakon što saznaju da ga je Poslanik, a. s., stavio van zakona. Pjesnik se jada da mu to i nisu pravi prijatelji. Potom slijedi glavni cilj ove poeme – a to je traženje oprosta od Poslanika, a. s. U tih nekoliko bejtova Ka'b nastoji udobrovoljiti Poslanika, a. s., da mu oprosti, navodeći kako on uvijek pravedno sudi prema Božijoj knjizi *Kur'anu*. Evo kako Ka'b u svojim stihovima moli Poslanika da mu oprosti:

*Obavijestiše me da me je Poslanik van zakona stavio,
A u oprost Poslanikov uvijek nadu polagat' si mogao.*

*Polahko! Uputio te Onaj Koji Kur'an ti je darovao,
U njemu te posavjetovao i objašnjenje ti dostavio.*

*Nemoj me grditi zbog zlih jezika što me ogovaraju,
Nisam toliko zgriješio, ma kol'ko da me tračaju.²¹*

Naposljetku, Ka'b svoju poemu zaključuje pohvalom Poslaniku, a. s., i njegovim drugovima muhadžirima koji su zajedno s njim izbjegli iz Mekke, hvaleći njihovu istrajnost i hrabrost.²² Rezultat je poznat: Ka'bu je oprošteno, a uz to mu je ukazana čast da bude ogrnut Poslanikovim, a. s., plaštom. Stoljećima nakon ovog iznimnog događaja ova pjesma postat će jedna od najpoznatijih islamskih poema ikada spjevanih. Mnogi će je komentirati, imitirati, prevoditi na sve jezike koje muslimani govore, ali i na neke evropske jezike, te će je proširivati, dodajući na svaki njen

²⁰ Maḥmūd 'Ālī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 48.

²¹ Izvornik u: Maḥmūd 'Ālī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 50.

²² *Ibid.*, str. 52–53.

bejt tri ili više svojih stihova. Ova poema postat će zamjena za dove i blagoslove Poslaniku, a. s., u čitavu orijentalnoislamskom kulturnom krugu. Nijedan drugi pjesnik, pa ni Hassan ibn Sabit, koji je svo vrijeme proveo s Poslanikom, a. s., i u ratu i u miru, nije bio ovako počastvovan.

2. Period postepenog sazrijevanja pohvalnice Poslaniku, a. s.

Teško je tačno odrediti kada nastupa sljedeći period u razvoju pohvalnice Poslaniku, a. s., odnosno kada ovaj žanr počinje dobijati svoje prepoznatljive karakteristike kojima se razlikuje od ostalih. Moglo bi se s priličnom sigurnošću reći da Ka'bova poema *Qašida al-Burda* predstavlja određenu prekretnicu u razvoju pohvalnice Poslaniku, a. s., odnosno početak njena prelaska iz formativnog perioda u period postepenog sazrijevanja.

Ipak, za konkretni početak perioda sazrijevanja pohvalnice Poslaniku, a. s., uvjetno ćemo uzeti period nakon smrti Poslanika, a. s., jer tada ova poezija dobija karakteristike pohvalnice usredotočene samo na ličnost Poslanika, a. s. Period sazrijevanja pohvalnice Poslaniku, a. s., obuhvata veoma dug period koji se proteže sve do XII st., kada pohvalnica Poslaniku počinje doživljavati procvat i postepeno dostizati svoju zrelost. Za period poslije Poslanikove, a. s., smrti karakteristične su pjesme tužbalice spjevane u znak sjećanja. Najpoznatije tužbalice pjevao je svakako Poslanikov, a. s., najpoznatiji pjesnik Hassan ibn Sabit.²³ U ovim pjesmama pjesnici, zastajući na mjestima na kojima je često boravio Poslanik, a. s., u sjećanju oživljavaju prošla vremena i žale što on nije više s njima. Ljubavni uvod u ovim pjesmama naročito dolazi do izražaja i doživljava transformaciju od staroarabljskog prologa, posvećenog dragani koja je otišla u pustinjski nepregled, do islamskog, posvećenog Poslaniku, a. s., koji je preselio na bolji svijet.

Period nakon Poslanikove, a. s., smrti jeste i period širenja novonastale islamske države te period raznih sukoba, kako s neprijateljima izvana tako i iznutra. Širenje islama nastavilo se i u periodu vladavine četverice pravednih halifa i nakon uspostavljanja vlasti Umajada a kasnije i Abasida. Ovo je i period velikoga kulturno-civilizacijskog procvata tadašnjeg društva. Od nekada neznatne i izrazito heterogene plemenske zajednice beduina nastaje carstvo koje se nezapamćenom

²³ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 175.

brzinom proširilo na veoma veliku teritoriju, prvenstveno Perzije i Bizantije.

Ratovi, unutrašnja previranja između ši'ita, sunita i haridžija, naročito izražena za vrijeme umajadske vlasti, pokret *šuubizma* (šu'ūbiyye), koji dolazi do izražaja u IX st., ali i prevlast profane poezije na čelu s ljubavnom lirikom, umnogome su utjecali i na religijsku poeziju. Religijska poezija bila je na margini i razvijala se u sjeni profane poezije. Razlog stagnaciji ove poezije nije bio manjak vjerskog uvjerenja niti manja privrženost Poslaniku, a. s. Naprotiv, vjerski osjećaj i uvjerenje i dalje su bili pokretačka snaga ovog društva.²⁴ Ova poezija postojala je i polahko se razvijala, ali u ovom vremenu nije bio nijedan pjesnik koji se opredijelio samo za ovaj žanr. Više se radilo o sporadičnim i marginalnim slučajevima.²⁵

U ovom periodu naročito se razvija profana poezija, i to poezija upućena u pohvalu novih umajadskih, a kasnije i abasidskih vladara i njihovih upravitelja, te ljubavna poezija. Procesom dekompozicije pojedini dijelovi kaside postaju samostalni, a među prvima se to dešava lirskom prologu koji prerasta u gazel. To je sada ljubavna pjesma u kojoj broj distiha varira uglavnom od četiriju do dvadeset, i koja je monotematska.

Pohvalnica Poslaniku, a. s., u ovom periodu postepeno sazrijeva i stasava u zaseban žanr, ne bivajući više dio poezije angažirane da brani islam, i polahko se odvajaja od ostale religijske poezije. Teška politička situacija, razna previranja na nacionalnoj osnovi, ali i panegirička poezija upućena vladarima te razvoj profane ljubavne lirike, natjerali su pojedine pjesnike da se više zainteresiraju za život Poslanika, a. s., i njegove univerzalne vrline. Na ovom putu pjesnicima su pomogle mnoge zbirke hadisa koje su dotada bile sastavljene, te djela iz fikha – islamske jurisprudencije, na kojima su vrijedno radili muslimanski učenjaci.²⁶

U ovom periodu, tačnije za vrijeme vladavine Umajada, za ličnost Poslanika, a. s., ali i za njegovu porodicu, najviše su bili vezani ši'itski pjesnici poput Al-Kumayta ibn Zayda, Al-Ḥazīna al-Kinānija, Al-

²⁴ Maḥmūd Ālī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 59.

²⁵ Ibid., str. 60.

²⁶ Ibid., str. 60.

Sayyida al-Ḥimyarīja, Di‘bala al-Ḥuzā‘īja te Al-Šarīfa al-Raḍiyya.²⁷ Ovi pjesnici naročito su isticali vrijednost Alije i Poslanikove, a. s., porodice te su promovirali ši‘itsku ideju o Alijinom pravu da naslijedi Poslanika i bude halifa. Kako Makkī tvrdi, pjesme ovih pjesnika u suštini nisu bile posvećene Poslaniku, a. s., već njegovoj porodici i amidžiću Aliji, tako da se i ne mogu nazvati pohvalnicom Poslaniku, a. s.²⁸ Ipak, ova poezija izuzetno je važna jer je učestvovala u konstituiranju pohvalnice Poslaniku, a. s., i to po principu razlikovanja. U odnosu na ovu poeziju, baš kao i drugu religijsku poeziju koje je u ovom periodu bilo produkcijski malo, i pohvalnica Poslaniku, a. s., postepeno sazrijeva.

Za sazrijevanje pohvalnice Poslaniku, a. s., važna je i pojava svečanosti koje su se organizirale u čast Poslanikova, a. s., rođendana (*mawlid al-Nabiyy*) čiji je neizostavan dio bilo i recitiranje posebno pripremljenih pjesama spjevanih u povodu njegova rođenja (*mawlidīyyāt*). Uprkos tome što u islamskoj tradiciji slavljenje rođendana neke osobe nema svoje utemeljenje, smatra se da se posebna pažnja Poslanikovu, a. s., rođendanu počela poklanjati za vrijeme fatimidske vladavine u Egiptu te da su Fatimidi bili prvi organizatori ovih svečanosti.²⁹

Može se reći da se u periodu od VIII do XII st., u kojem su se pojavili brojni poznati arapski pjesnici, nije pojavio niti jedan pjesnik koji se opredijelio samo za ovaj žanr i slavu stekao pisanjem pohvalnica Poslaniku, a. s. Među pjesnicima koji su pjevali pohvalnice Poslaniku, a. s., u ovom dugom periodu svakako se izdvaja Abū al-‘Atāhiya, utemeljitelj isposničke poezije (*zuhdiyyāt*), a među znalcima jezika i islamskih nauka svakako je Al-Šaqrāṭīsī te poznati mufessir Al-Zamaḥšarī, koji je napisao tefsir *Al-Kaššāf*. Smatra se da je u ovom dugom periodu upravo Al-Šaqrāṭīsī spjevao jednu od najljepših pohvalnica Poslaniku, a. s.

U abasidskoj eri, odnosno klasičnom periodu arapske književnosti dolazi do daljnje dekompozicije kaside i nastanka velikog broja novih pjesničkih žanrova poput vinske, bahijske, lovačke, isposničke poezije i sl. Najvažniji pjesnici ovog perioda svakako su Abū Nuwās, Baššār ibn Burd, Abū al-‘Atāhiya i ‘Abbās ibn ‘Aḥnaf.³⁰

²⁷ Ibid., str. 61–83.

²⁸ Ibid., str. 78.

²⁹ Ibid., str. 98.

³⁰ Šawqī Ḍayf: *Al-‘Aṣr al-‘abbāsī*, Dār al-ma‘ārif, Al-Qāhira, s. a., str. 57.

3. Pohvalnice Poslaniku, a. s., u postklasičnom periodu arapske književnosti – stasavanje pohvalnica u poseban žanr

Poezija u pohvalu Poslanika, a. s., u ovom periodu usljed raznih okolnosti i utjecaja doživljava svoje zrelo doba.³¹ Sve što se desilo prije u razvoju pohvalnice Poslaniku, a. s., bilo je samo priprema za ovaj stadij, a sve što se desilo poslije, samo imitiranje najboljih pjesnika ovog žanra iz ovog perioda.³²

Najpoznatiji pjesnici pohvalnice Poslaniku, a. s., u ovom periodu jesu Al-Sarsari (Ġamāl al-Dīn al-Šaršarī, 1192–1258), Al-Šahab Mahmud (Al-Šahāb Maḥmūd al-Ḥalabī, 1246–1325) i nesumnjivo najpoznatiji od njih Muhammed al-Busiri³³ (Muḥammad al-Būšīrī, 1211–1296).

Svoj vrhunac i zrelost pohvalnica Poslaniku, a. s., doživjet će s nesumnjivo najboljim i najpoznatijim pjesnikom ovoga žanra, Muhammedom al-Busirijem i njegovom poezijom posvećenom Poslaniku, a. s.,

³¹ Emil Homerin: "Arabic Religious Poetry 1200–1800.", u: *Arabic Literature in Post-Classical Period*, Cambridge University Press, New York, 2006, uredili: Roger Allen i D. S. Richards, str. 83.

³² Šalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 122.

³³ Al-Busiri je bio egipatski pjesnik berberskog porijekla. Smatra se da je bio učenik poznatog sufijskog učitelja Abū al-'Abbāsa al-Mursija, koji je pripadao šaziljskom tarikatu. Al-Busirijev učitelj al-Mursi bio je učenik utemeljitelja ovog tarikata, Abu al-Ḥasana al-Šādīliya. Al-Busiri je bio široko obrazovan u islamskim disciplinama poput fikha, historije islama, hadisa i kur'anske egzegeze. Do trinaeste godine postao je i hafiz *Kur'ana*. Zanimljivo je i to da se al-Busiri intenzivno interesirao i za druge religije, naročito judaizam i kršćanstvo. Za život je zarađivao radeći kao računovođa kod mamelučkog dvorskog ministra Zayn al-Dīna Ya'qūba ibn Zubayra, koji će postati njegov mecena i zaštitnik. Osim panegirika upućenih ovom namjesniku, al-Busiri je pisao panegirike i drugim moćnicima toga vremena iz dinastija Mameluka i Ajubita. Pored svjetovnih panegirika, al-Busiri je pisao i satiričku i humorističnu poeziju, te pjesme u kojima je odgovarao kršćanima i Jevrejima na njihovo kritiziranje islama. Ipak, slavu nije stekao niti znanjem niti svjetovnom poezijom, već poezijom spjevanom u slavu i hvalu Poslanika, a. s. Naime, al-Busiri je doživio prekretnicu u svom životu, shvativši da je pretjerao u hvaljenju vladara i zarađivanju za život, pjevajući svjetovne panegirike, pa se odlučio pokajati i posvetiti svoje pjesme Poslaniku, a. s. Poseban čin koji je označio njegovo otklanjanje od svjetovne poezije i okretanje vjeri i vjerskoj poeziji jeste odlazak na hadž. Nakon posjete svetim mjestima islama, al-Busiri se potpuno okreće pisanju pohvalnica Poslaniku, a. s. Iako je i prije hadža pisao poeziju u slavu i hvalu Poslanika, a. s., najbolje pjesme spjevao je nakon povratka s hadža.

u čijem pročelju stoji njegova poznata poema *Qaṣīda al-Burda*.³⁴

Od mnoštva pjesama koje je Al-Busiri spjevao u slavu Poslanika, a. s., jedna poema svakako zaslužuje posebnu pažnju, a to je poema *Qaṣīda al-Burda*.

Poema *Qaṣīda al-Burda* smatra se jednom od najljepših mističko-religijskih poema ikada spjevanih u islamskom svijetu. Nije prošlo mnogo vremena od pojavljivanja ove poeme, a mnogi pjesnici već su je počeli imitirati i proširivati, dodajući na svaki njen bejt tri ili više svojih stihova. Slava ove poeme traje i dan-danas.

3.1. Poetičke osobnosti pohvalnica Poslaniku, a. s., u periodu njihove zrelosti

U ovom periodu pjesnici se sve više okreću Poslaniku, a. s., i njegovu uzoritom životu, nastojeći s njim uspostaviti duhovnu vezu. Do ovog perioda kodificiran je veliki broj životopisa Muhammeda, a. s., te mnogo djela koja govore o njegovim mudžizama – čudima, tako da su pjesnici imali odakle crpiti informaciju i inspiraciju. Od djela koja tretiraju karakter Poslanika, a. s., treba spomenuti Tirmizijevo djelo *Šamā'il al-Muṣṭafā (Vrline Poslanika)* te Abū Nu'aymovo djelo *Dalā'il al-nubuwwa (Dokazi poslanstva)*.³⁵ U pojedinim pjesmama intencija pjesnika bila je da navedu što vjerodostojnije događaje iz Poslanikova, a. s., života, pa će njihove pjesme podsjećati na upjevani životopis.³⁶ Iako je i u ovom periodu bilo povoda da se Poslanik, a. s., brani stihovima, naročito od pojedinih kršćanskih pjesnika, pohvalnica Poslaniku razvija se kao pohvalnica u čijem je centru ličnost Poslanikova, a. s. Zanimljivo je i to da je većina pjesnika ovog žanra, naročito oni najbolji, dolazila iz

³⁴ Ova poema nosi puni naziv *Al-Kawākib al-durriyya fi madḥ ḥayr al-bariyya – Biserne zvijezde u slavu i hvalu najboljeg stvorenja* i predstavlja jednu od najpoznatijih pjesama koje su do danas spjevane u pohvalu Poslanika, a. s. Kako i sam autor navodi, ova poema spjevana je kao molitva za ozdravljenje. Naime, u kasnijim godinama al-Busiriju se upotpunosti oduzela donja strana tijela pa je on, sav ojađen, pjevajući u hvalu Poslaniku, a. s., zatražio da Poslanik, a. s., posreduje kod Allaha da pjesniku oprost i grijeh i izliječi ga. Predaje navode da je al-Busiri, nakon što je završio s pisanjem ove poeme, u snu vidio Poslanika, a. s., kako ga ogrće svojim plaštom. Nakon što se probudio, bio je izliječen. Ova poema sastoji se od 162 bejta i podijeljena je na deset podtematskih cjelina. Napisana je u *basit* metru koji ima nekoliko varijanata.

³⁵ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 178.

³⁶ Ṣalāḥ 'īd: *Al-Madā'iḥ al-nabawiyya...*, str. 187.

sufijskoga kruga, tako da je na njihovu poeziju utjecaj ostavio i sufizam ali i sufijska poezija. Mogli bismo s velikom sigurnošću utvrditi da pohvalnica Poslaniku, a. s., iz ovog perioda, naročito kod Al-Busirija, graniči sa sufijskom poezijom.³⁷

Neporeciv utjecaj na sufijsku poeziju, ali i na poeziju u pohvalu Poslanika, a. s., ipak će ostaviti jedan od najvećih učitelja sufizma Ibn 'Arabi (Muḥyī al-Dīn Ibn al-'Arabī, 1165–1240.). *Magister Magnus* ili šayḥ al-'akbar, Ibn 'Arabi, temeljito je prožeo sufijsku misao. Njegova doktrina o jedinstvu egzistencije (*waḥda al-wuḡūd*), savršenom čovjeku (*al-'insān al-kāmil*) i muhammedanskoj zbilji (*al-haqīqa al-muḥammadiyya*), koji su detaljno elaborirani u njegovim djelima *Mekanska otkrovenja* i *Dragulji mudrosti*, snažno će utjecati na sufijsku, ali i poeziju u pohvalu Poslanika, a. s. Naročito je pohvalnica Poslaniku, a. s., bila izložena utjecaju Ibn 'Arabijeve doktrine o muhammedanskoj zbilji. Ova doktrina govori o muhammedanskoj preegzistentnoj svjetlosti i o Muhammedu kao o preegzistentnom biću koje je prethodilo stvaranju svih stvorenja i svjetova.³⁸

U ovom periodu postepeno se zaokružuju i glavne teme ovih pjesama. Teme u ovim pjesmama jesu život, mudžize, Isra i Miradž, odlazak na sveta muslimanska mjesta, uzdizanje Poslanika, a. s., traženje Poslanikovog, a. s., zagovora (*šafā'ata*) i blagosiljanje Poslanik, a. s. Također, motivi crpljeni iz poetskih motiva u arapskoj antici, čija je transformacija počela još u formativnom periodu, doživljavaju sljedeći stepen transformacije i razvoja, te pojedini postaju prepoznatljivi motivi ovog žanra. Pjesnici se vraćaju ljubavnom preludiju i posvećuju mu veliki broj stihova. U njemu se čak spominju slični toposi kao i u antičkom periodu, tako da se tek u aluziji nazire da se radi o sjećanju na Poslanika, a. s., a ne na draganu. Da kojim slučajem ne znamo temu Al-Busirijeve *Burde*, ne bismo mogli razlikovati njegov lirski preludij od lirskog preludija neke profane ljubavne pjesme:

*Jesi li ti zbog voljene iz mjesta Selema,
S krvlju pomiješao suze koje potekle su tvojim očima.*

³⁷ Salma Khadra Jayyusi: "Arabic Poetry in Post-Classical Period", u: *Arabic Literature in Post-Classical Period*, Cambridge University Press, New York, 2006, uredili: Roger Allen i D. S. Richards, str. 46.

³⁸ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 37.

*Ili je vjetar puhnuo od mjesta gdje je Kazima,
Ili' munja bljesnula tamo od Idama.*

*Šta je to s tvojim očima: kad im kažeš da prestanu, još više suze počnu liti,
A tvoje srce, kad mu kažeš da se osvijesti, još se više počne gubiti.³⁹*

Pjesnik u ovom uvodu ne spominje mjesta poput Mekke ili Medine, gdje je boravio Poslanik, a. s., niti njegovu kuću ili džamiju, poput pjesnika iz formativnog perioda, već Selem, Ban, Alem i Kazimu. Tek kada saznamo da se radi o mjestima koja su, ili na putu za Medinu, poput Selema, ili na putu za Mekku iz Medine, poput Kazime, vidimo da je voljena osoba za kojom pjesnik tuguje, ustvari, Poslanik, a. s. U Al-Busirijevu lirskom prologu prepoznamo nekoliko tipičnih predislamskih pjesničkih slika, kao što su žal za voljenom, proljevanje suza iz krvavih očiju, puhanje pustinjskog vjetra, lamentiranje nad ruševinama logora, te bljesak munje. Ipak, kao i u sufijskoj poeziji, u poeziji posvećenoj Poslaniku, a. s., u fazi kada pjesnici počinju preuzimati simboliku iz profane poezije, cjelokupna "scena" mijenja se i poprima izgled alegorijskog svijeta. U ovoj poeziji spomenute slike samo su aluzije na unutarnji svijet pjesnika mistika koji na ljubavnom putu neprestano traži svoju voljenu / voljenog.

Ono što, između ostalog, razdvaja pjesnike pohvalnice Poslaniku, a. s., pa makar bili i sufije, od sufijske poezije, jeste upravo motiv ljubavi i koncept voljene osobe. U ovom stadiju razvoja pohvalnice Poslaniku, a. s., koncept *mamdūḥa* koji je, još u formativnom periodu, postepeno prešao u koncept *maḥbūba* – voljenog, doživljava svoju kulminaciju. Istina je da se ljubav u ovoj poeziji nadaje kao sveprožimajući impuls kakav postoji i u ljubavnoj lirici, ali ova ljubav nikada ne prelazi u stanje 'ašqa (ljubavi koja opija), odnosno ljubavi prema Bogu.⁴⁰

U opisima Poslanika, a. s., više ne preovladavaju realistični opisi kao u formativnom periodu. Pjesnici sada Muhammeda, a. s., smatraju prvostvorenim bićem, božanskim Logosom (*logos principle*), razlogom zbog kojeg je Bog stvorio svijet, Savršenim čovjekom, Božijim prvovolje-

³⁹ U radu navodimo vlastiti prepjev Al-Busirijeve poeme *Qašida al-Burda*. Prilikom prevođenja obratili smo pažnju i na već postojeće prijevode ove poeme na bosanski jezik, tačnije, prijevode Halila ibn Alija Hrla Stočanina i Hifzije Suljkića.

⁴⁰ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 189.

nim, jedinom osobom koja je zakoračila najdalje u božansko tajanstvo i prisustvo i dosegla najviši stepen odnosa s Bogom. Motiv svjetlosti koji Hassan ibn Sabit prvi uvodi, transformira se i praktično predstavlja centralni motiv ove poezije. On se proteže i na motiv Poslanikova, a. s., rođenja koje predstavlja rođenje spasitelja svijeta. Pjesnici pronalaze paralele između rođenja Poslanika, a. s., i Kristova i Budina rođenja.⁴¹ Pod utjecajem Ibn Arabijevih doktrina pjesnici sada govore o muhammedanskoj preegzistentnoj svjetlosti (*Nūr muḥammadiyya*). Naime, sufije smatraju da je Bog stvorio svijet od primordijalne svjetlosti koju baštini upravo Muhammed, a. s.⁴²

U ovim pjesmama kazuje se kako Muhammed, a. s., gleda u svoje ime napisano na Božijem Prijestolju, moli da Allah, dž. š., oprost Adem, a. s., spašava Ibrahima, a. s., od vatre itd.⁴³ Uprkos idealizmu kojim je prožeta ova poezija, u njoj Poslanik, a. s., nikada ne prelazi u stadij božanske osobe. Ma koliko ljubav i poštovanje pjesnici iskazivali u ovim pjesmama prema Poslaniku, a. s., ona nikada ne prelazi u obožavanje. To se jednostavno nije moglo desiti zbog autoriteta *Kur'ana*, koji odlučno odbija priznati bilo kakvu sličnost nečega s Bogom i pravo bilo kome da bude obožavan osim Bogu.

Poslanikov, a. s., Miradž predstavlja jedan od ključnih motiva ove poezije. Ovaj motiv potječe iz kur'anske sure *Al-Isrā – Noćno putovanje*, u kojoj se ovaj događaj spominje, ali se šire ne elaborira. Pjesnici opisuju Poslanika, a. s., kako na svojoj kosmičkoj jahalici Burāqu prelazi u sfere nevidljivog svijeta gdje mu se Bog obraća, pokazuje Raj i Pakao, te propisuje obavezne molitve za njegovu zajednicu. Naročitu pažnju pjesnici poklanjaju Poslanikovom ulasku u Božansku Prisutnost, kada doseže stepen udaljenosti *koliko su dva luka, ili još bliže (qāba qawsayni aw 'adnā)*. Ovaj posljednji dio ustvari je ajet iz sure *Al-Naǧm*, koja također govori o Poslanikovu, a. s., Miradžu. Naime, Poslanik, a. s., tada je sam ušao u Božansku Prisutnost, dok je Džibril ostao postrani, rekavši da će biti spaljen ako napravi još jedan korak. Kasnije će se, naročito u perzijskoj poeziji, ovaj motiv osamostaliti i razviti u poseban žanr *miradžijja* poezije (*mi'rāǧiyyāt*). Schimmel, recimo, navodi da ni u jednom žanru islamska poezija nije graničila s mitom kao u ovom.⁴⁴

⁴¹ Ibid., str. 182.

⁴² Emil Homerin: *Arabic Religious Poetry...*, str. 84.

⁴³ Šalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 192.

⁴⁴ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 184.

Odlazak na sveta mjesta poput Mekke i Medine, odnosno odlazak na hadž, važan je motiv ove poezije i za pjesnike predstavlja put ka posljednjem prebivalištu Poslanika, a. s., – njegovu mezaru. Prema islamskom učenju, naročito prihvaćenom u sufizmu, Poslanik, a. s., živ je i čuje one koji dođu do njegova mezara. Pjesnici u svojim pjesmama opisuju svoj odlazak u posjetu Poslaniku, a. s., nadajući se da će od njega izmoliti da posreduje kod Allaha za njihovo ovosvjetsko i onosvjetsko blagostanje.⁴⁵ Ovaj motiv koji se razvija u ovom stadiju predstavlja transformaciju jednog od pramotiva stare arabljanske kaside, motiva putovanja – *raḥīl*. Naročitu pažnju ovom motivu posvetili su Al-Sarsari i Al-Šahab. Al-Šahab u jednoj od svojih kasida kaže:

*Ja se zaista želim njegovu domu ponovo vratiti
I propise svog hodočašća time upotpuniti.*

*Jer hadž ti neće sigurno ispravan biti,
Ako ne staneš kraj njegov, ako ga ne želiš posjetiti.*⁴⁶

Stanje pjesnika koji nakon iscrpnog puta konačno stiže do Poslanikova, a. s., mezara, slično je stanju zaljubljenog kada, nakon dugo vremena, ugleda voljenu. Pjesnik je ushićen i radostan, ali u isto vrijeme i tužan, jer nije siguran da li će i sljedeće godine uspjeti doći u posjetu Poslaniku, a. s. Jedan od staroarabljanskih motiva koji dominiraju u opisima putovanja na sveta mjesta svakako je i motiv kamile. I ovaj motiv doživljava transformaciju. Naime, u ovoj poeziji kamila je predstavljena kako nosi svoj teret i trpi nesnosne patnje, noseći svoga vlasnika ka svetom mjestu, ali joj bol olakšava ljubav prema Poslaniku, a. s., i silna želja da mu i ona dođe u posjetu.⁴⁷

Treba naglasiti da u ovoj poeziji pjesnikova intencija nikako nije da samo hvali i uzdiže Poslanika, a. s., već da kroz pjesmu zasluži njegov zagovor na Sudnjem danu i oprost od prijašnjih grijeha. Zato ove pjesme predstavljaju *duhovne putopise* pjesnika koji na svojim imaginarnim putovanjima prolaze Poslanikovim, a. s., svijetom, bilježe događaje koji su se zbili u njegovo vrijeme, opisuju sveta islamska mjesta, opisuju

⁴⁵ Šalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 144.

⁴⁶ Izvornik stihova u: Šalāḥ 'Īd, *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 145.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 157.

i slave Poslanika, a. s., i u konačnici, njegovim posredstvom nastoje zaslužiti Božiji oprost. Ove pjesme predstavljaju *puteve pokajanja* pjesnika u svim fazama kroz koje duša na tom putu prolazi: od inicijalne grižnje savjesti i žala zbog učinjenoga grijeha, do potpunog i iskrenoga kajanja i predavanja Božijoj volji, uz nadu da će Poslanikov, a. s., zagovor udobrovoljiti Boga da presudi u pjesnikovu korist. Ovom poezijom zato dominiraju osjećanja bola, patnje, grižnje savjesti, iskrenoga kajanja i tuge, neizmjerne ljubavi prema Poslaniku, a. s., te nade koja se poput sunčevih zraka stidljivo probija kroza sive oblake. Uz sufijsku kasidu u kojoj prednjači Ibn al-Farid, i poezija spjevana u pohvalu Poslanika, a. s., u čijem proćelju nesumnjivo stoji Al-Busirijeva poema *Qašida al-Burda*, svjedoči kako je strukturalna utemeljenost kaside kao *imaginarnog putovanja* koje prolazi kroz nekoliko faza pogodna i za mističku adaptaciju.⁴⁸

Ako se stara arabljska kasida recitirala na takmičenjima i sajmištima, a profana kasida iz islamskog perioda na dvorovima umajadskih i abbasidskih vladara, onda je religijska kasida bila recitirana na vjerskim skupovima, među sufijskom elitom, te na zajedničkom zikru u tekiji. Intencije pjesnika mistične poezije i poezije u pohvalu Poslaniku nisu bile samo da zadovolje formalna i estetska pravila koje je tradicija autoritativno nametnula i tako zadive širi auditorij, već da iskažu svoja unutrašnja stanja i svojim pjesmama približe se Bogu i zasluže oprost. Mnoge pohvalnice Poslaniku, a. s, ali i druge mistične kaside, čak su prerasle u dove – molitve, koje su šejhovi raznih tarikata zadavali muridima da svakodnevno uče kao dnevnu zadaću (*virđ*).⁴⁹ Od ovih kasida izdvajaju se Ibn al-Faridova kasida *Naẓm al-Sulūk* i, naravno, Al-Busirijeva poema *Qašida al-Burda*. Ovoj posljednjoj mnogi pripisuju mističke i iscjeliteljske moći. Smatra se da pojedini stihovi ove poeme, ukoliko ih osoba često ponavlja, mogu osobu zaštititi od nevolja i siromaštva. Nerijetko se ovi stihovi ispisuju na papir i od toga se potom

⁴⁸ Vidjeti: Stefan Sperl i Christopher Shackle: "The evolution of the qasida", u: *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa, Eulogy's Bounty, Meaning's Abundance. An Antology*, vol. 2, Brill, Leiden, 1996, uredili, Stefan Sperl i Christopher Shackle, str. 15–17.

⁴⁹ Zanimljivo je da se u Orijentalnom institutu u Sarajevu čuva jedan primjerak štampanog djela koje govori o blagodatima poeme *Qasida Burda*, u kojem se na marginama paralelno s određenim stihovima nalaze navodi kada i koliko puta treba učiti koji stih i za šta on služi. Vidjeti: *Qaydali Qašida-i Burda*, Matba'-'i 'Uṭmāniyya, s. a., Biblioteka OIS, II/173.

prave hamajlije koje se nose oko vrata ili vješaju na zidove kuća.⁵⁰ Tako je ova poezija vremenom postala dio muslimanske pobožnosti iskazivane kroza stalno blagosiljanje Poslanika, a. s.,⁵¹ koje *Kur'an* preporučuje i snažno naglašava: "Vjerovjesnika blagosiljaju Allah i meleki Njegovi; o vi koji vjerujete, blagosiljajte ga i vi i upućujte mu pozdrav srdačni!"⁵² ■

POETIC AND SOCIO-HISTORICAL FEATURES OF POEMS CELEBRATING PROPHET MUHAMMAD S.A.W.S. IN ARABIC LITERATURE⁵³

(from Hassan ibn Sabit to Muhammed al-Busiri)

Berin Bajrić
Oriental Institute, Sarajevo

Summary

This paper tries to present poetic and socio-historical aspects of poetry celebrating Prophet Muhammad s.a.w.s. in Arabic literature, from its appearance and its best poets, who appeared in the early days of Islam, such as Hassan ibn Thabit and Ka'b ibn Zuhayr from the 7th century, to the greatest names of the genre, such as Muhammad al Busiri from the 12th-13th century. At that, the paper tries to point out the most important features of this poetic form and its position in society at the time.

Literatura

- Al-Būṣīrī, Muḥammad: *Al-Burda*, Maktaba al-'ādāb, al-Qāhira, s. a., komentar, 'Ibrāhīm al-Bāgūnī

⁵⁰ Annemerie Schimmel: *As Through a Veil...*, str. 186.

⁵¹ *Ibid.*, str. 176.

⁵² *Kur'an*, 33: 56.

⁵³ This paper is part of a more comprehensive research project of the Oriental Institute in Sarajevo, and part of a master's thesis on *Tahmis by Abdulah Salahudin Uššaki Bošnjak on al-Busiri's Qasida Burda*, defended at the Faculty of Philosophy of the University of Sarajevo on 17 October 2011.

- Bürgel, J. C.: “Qasida as Discourse on Power and its Islamisation: Some reflections”, u: *Qasida Poetry in islamic Asia and Africa: Classical Traditions and Modern Meanings*, vol. 1, Brill, Leiden, 1996, uredili, Stefan Sperl i Christopher Shackle, str. 451–475.
- Chittic, William C.: *Ibn Arabi – Heir to the prophets*, One World Pulication, Oxford, England, 2005.
- Duraković, Esad: *Muallaqe. Sedam zlatnih arabljanskih oda*, sa arapskog preveo i priredio: Esad Duraković, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2004.
- Duraković, Esad: *Orijentologija. Univerzum sakralnoga teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007.
- Hafizović, Rešid: “Poslanik islama i njegova vječna poruka”, pogovor u djelu: Seyyed Hossein Nasr: *Muhammed, čovjek Božiji*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2007, sa engleskog preveo: Rešid Hafizović
- Hafizović, Rešid: *Ibn ‘Arabijevo filozofsko-teološko učenje o Logosu*, Bemust, Zenica, 1995.
- Hafizović, Rešid: *Temeljni tokovi sufizma*, Bemust, Sarajevo, 1999.
- Homerin, Emil: “Arabic Religious Poetry 1200–1800.”, u: *Arabic Literature in Post-Classical Period*, Cambridge University Press, New York, 2006, uredili: Roger Allen i D. S. Richards, str. 74–87.
- ‘Īd, Šalāḥ: *Al-Madā’ih al-nabawiyya*, Maktaba al-’ādāb, Al-Qāhira, 2008.
- Jarryusi, Salma Khadra: “Arabic Poetry in Post-Classical Period”, u: *Arabic Literature in Post-Classical Period*, Cambridge University Press, New York, 2006, uredili: Roger Allen i D. S. Richards, str. 25–60.
- Makkī, Maḥmūd ‘Ālī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya*, Luṅḡmān, Al-Qāhira, 1999.
- Nasr, Seyyed Hossein: *Muhammed, čovjek Božiji*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2007, sa engleskog preveo: Rešid Hafizović
- Schimmel, Annemerie: *As Through a Veil. Mystical Poetry of Islam*, Columbia University Press, New York, 1982.
- Wa Mutiso, Kineene: “Al-Busiri and Muhammad Mshela: Two great sufi poets”, *Swahili Forum*, II, 2004, str. 83–90.